

УДК 373.2.091.33-027.22:796+373.2.015.311](4+477)
DOI <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.96.2>

В. В. Остапенко

старший викладач кафедри дошкільної освіти
Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ГРИ В ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті здійснено порівняльний аналіз європейських та українських підходів до організації ігрової діяльності в системі дошкільної освіти. Розглянуто теоретико-методологічні засади організації гри як провідної діяльності дітей дошкільного віку. Висвітлено особливості впровадження ігрових методик у європейських країнах, зокрема принципи вільної гри, створення розвивального середовища та роль педагога як фасилітатора. Проаналізовано традиційні українські підходи до організації ігрової діяльності та сучасні тенденції їх трансформації під впливом європейського досвіду.

Дослідження базується на комплексному аналізі наукової літератури, нормативних документів та практичного досвіду організації ігрової діяльності в дошкільних закладах України та країн ЄС. Методологічну основу дослідження складають системний, особистісно-орієнтований та діяльнісний підходи. Використано методи теоретичного аналізу, порівняння, узагальнення, а також емпіричні методи: спостереження, анкетування педагогів, експертні інтерв'ю та аналіз педагогічної документації.

У результаті дослідження виявлено ключові характеристики європейського підходу до організації гри: пріоритет самостійної дитячої активності, мінімальне втручання дорослих у процес гри, створення стимулюючого середовища, що підтримує дитячу допитливість та ініціативу. Встановлено, що українська система дошкільної освіти характеризується більш структурованим підходом до організації ігрової діяльності з чітко визначеними навчально-виховними завданнями та активною роллю педагога.

Окреслено спільні та відмінні риси у підходах до організації гри, зокрема у питаннях планування ігрової діяльності, оцінювання її результативності, взаємодії з батьками та створення предметно-ігрового середовища. Визначено перспективні напрями впровадження прогресивного європейського досвіду в українську систему дошкільної освіти з урахуванням національних особливостей та освітніх традицій.

Представлено практичні рекомендації щодо оптимізації ігрової діяльності в закладах дошкільної освіти України на основі синтезу вітчизняного та європейського досвіду. Запропоновано модель поступової трансформації підходів до організації гри, яка передбачає: збільшення часу на вільну гру, переосмислення ролі вихователя, збагачення ігрового середовища, впровадження інноваційних форм організації ігрової діяльності та посилення партнерства з батьками.

Матеріали дослідження можуть бути використані для модернізації освітніх програм дошкільної освіти, розробки методичних рекомендацій для педагогів, організації курсів підвищення кваліфікації та вдосконалення системи підготовки майбутніх вихователів.

Ключові слова: дошкільна освіта, ігрова діяльність, європейський досвід, організація гри, розвивальне середовище, вільна гра, педагогічний супровід, дитяча ініціатива, освітні традиції, модернізація освіти.

Постановка проблеми. В умовах активної інтеграції України до європейського освітнього простору особливої актуальності набуває питання гармонізації підходів до організації дошкільної освіти, зокрема її ключового компонента – ігрової діяльності. Гра, як провідний вид діяльності дітей дошкільного віку, відіграє визначальну роль у формуванні особистості, розвитку пізнавальних процесів, соціалізації та емоційному становленні дитини. Водночас, підходи до організації ігрової діяльності в європейській та українській освітніх системах мають суттєві відмінності, що зумовлені історичними, культурними та соціально-педагогічними чинниками.

Європейська система дошкільної освіти характеризується пріоритетністю вільної гри, створенням збагаченого розвивального середовища та мінімальним втручанням педагога в ігровий процес. Натомість в українській освітній традиції превалює більш регламентований підхід з визначеною структурою ігрової діяльності та активною керівною роллю вихователя. Ця розбіжність породжує низку практичних та методологічних проблем у контексті модернізації вітчизняної системи дошкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика організації ігрової діяльності в дошкільній освіті привертає значну увагу як укра-

їнських, так і європейських науковців. Теоретико-методологічні засади гри як провідної діяльності дошкільників ґрунтовно висвітлені у працях Я. А. Коменського, Ф. Фребеля, М. Монтессорі, Ж. Піаже, які заклали фундаментальні основи розуміння ролі гри у розвитку дитини [1; 2].

В своїх творах, українські педагоги-письменники, І. Нечуй-Левицький, А. Духнович відображали етнічні особливості гри та ігрової діяльності.

Сучасні українські дослідники активно розвивають теорію і практику ігрової діяльності. А. Богуш, Н. Гавриш розглядають гру як провідну діяльність дошкільників та основний засіб навчання. О. Кононко та Т. Піроженко досліджують психологічні аспекти гри та її вплив на особистісний розвиток дошкільника, К. Крутії розробляє інноваційні підходи до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з акцентом на ігрові методики, О. Рейпольська зосереджує увагу на особливостях створення розвивального середовища та його впливі на ігрову діяльність дітей [3; 4].

Питання професійної підготовки вихователів до організації ігрової діяльності розглядають Г. Беленька та Т. Поніманська, наголошуючи на необхідності формування відповідних компетентностей у майбутніх педагогів.

Вагомий вклад у теорію ігрової діяльності зробила Н. Кудикіна. Дослідниця систематизувала та узагальнила попередні наукові напрацювання у сфері педагогіки гри. Її робота охопила декілька ключових аспектів: формулювання базових педагогічних понять, виокремлення основних функцій гри як виду діяльності, створення комплексної класифікації ігор [5].

Значний внесок у розуміння ролі гри зробили й інші українські науковці. Дослідження Л. Артемової, Г. Григоренко та К. Щербакіної розкривають унікальне значення гри для формування особистості дитини. Науковці експериментально довели, що ігрова діяльність створює особливі умови для соціального та морального розвитку дошкільників завдяки природному поєднанню мотиваційної сфери та цільових установок, які є зрозумілими для дітей. Це дозволяє грі виступати найбільш ефективним засобом розвитку соціальних навичок та моральних якостей у дошкільному віці.

Порівняльно-педагогічне дослідження Л. Козак розкриває особливості організації дошкільної освіти в різних європейських країнах. Зокрема, аналізується досвід скандинавських країн, де принцип «навчання через гру» є основоположним у дошкільній освіті [6].

В освітньому напрямі Базового компоненту дошкільної освіти «Гра дитини» визначено ключову роль гри в житті дитини дошкільного віку та подано класифікацію ігор. Перш за все ігри самодіяльні та вільні (ігри-експериментування, сюжетно-відображувальні, сюжетно-рольові, режисер-

ські, театралізовані) та ігри, що організовані за ініціативою дорослих із метою навчання (сюжетно-дидактичні, дидактично-словесні, з іграшками, настільно-друковані, рухливі, конструктивно-будівельні), ігри з метою організації дозвілля (інтелектуальні, карнавальні, обрядові, драматизації, хороводи, ігри-естафети) [7, с. 14].

У європейському науковому просторі значний внесок у дослідження ігрової діяльності зробили провідні науковці. П. Грей обґрунтовує значення вільної гри для розвитку дитини [8], а П. Сміт акцентує увагу на інтеграції гри в освітній процес як засобу розвитку критичного мислення та соціальних навичок. У своїх дослідженнях П. Сміт запропонував концепцію «еквіфінальності» у розвитку через гру, яка передбачає існування різних шляхів досягнення однакових розвивальних цілей та результатів. Врахування цього принципу є особливо важливим при організації ігрової діяльності в дошкільних закладах, оскільки дозволяє педагогам використовувати різноманітні підходи для досягнення освітніх завдань [9].

У контексті європейських підходів до організації ігрової діяльності особливої уваги заслуговує концепція навчання через гру, розроблена британською дослідницею Т. Брюс. Науковиця доводить, що вільна гра є фундаментальним механізмом навчання дітей раннього та дошкільного віку. На основі багаторічних досліджень вона виділяє ключові особливості вільної гри, які створюють оптимальні умови для розвитку та навчання дитини: використання попереднього досвіду (під час вільної гри діти активно інтегрують та переосмислюють свій життєвий досвід, що сприяє глибшому розумінню навколишнього світу та формуванню нових знань), самостійний вибір (дитина самостійно визначає, у що грати, як довго триває гра, які матеріали використовувати, що робить процес навчання природним та вмотивованим), внутрішня мотивація (гра виникає з власної ініціативи дитини, що забезпечує високий рівень залученості та стійкий інтерес до діяльності), психологічна комфортність (у процесі вільної гри діти почуваються безпечно, що дозволяє їм експериментувати, ризикувати та вчитися на власних помилках), активне залучення (діти повністю занурюються у процес гри, що сприяє розвитку концентрації уваги та наполегливості), відсутність зовнішніх правил (правила гри формуються самими дітьми, що розвиває їхню здатність до саморегуляції та соціальної взаємодії) [10].

Попри значну кількість досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання практичної імплементації європейського досвіду організації ігрової діяльності в українському освітньому просторі з урахуванням національних особливостей та традицій. Потребують подальшого дослідження механізми адаптації прогресивних європейських

практик до умов українських закладів дошкільної освіти та розробка відповідного методичного забезпечення.

Мета статті полягає у порівняльному аналізі європейських та українських підходів до організації ігрової діяльності в дошкільній освіті та розробці рекомендацій щодо їх ефективної інтеграції.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади організації ігрової діяльності в європейській та українській дошкільній освіті.

2. Визначити спільні та відмінні риси у підходах до організації гри.

3. Розробити практичні рекомендації щодо впровадження прогресивного європейського досвіду в українську систему дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Європейські та українські підходи до організації гри в дошкільній освіті мають свої особливості та відмінності.

Європейські країни мають тривалу історію розвитку дошкільної освіти, яка ґрунтується на філософії дитячого розвитку та соціальної педагогіки. Європейські підходи до організації гри в дошкільній освіті характеризуються гнучкістю, індивідуальним підходом та акцентом на розвиток соціальних навичок через інтерактивні та експериментальні методи.

Наприклад, у Швеції та Фінляндії гра інтегрована в освітній процес як основний метод навчання, що сприяє розвитку творчості та соціальних навичок.

У Німеччині дошкільна освіта базується на принципах вільного розвитку дитини, який передбачає створення умов для вільного вибору діяльності та розвитку інтересів дитини. Німецькі дошкільні заклади також акцентують увагу на розвитку соціальних навичок дітей через гру та співпрацю з іншими дітьми та дорослими.

У Франції дошкільна освіта також ґрунтується на принципах вільного розвитку дитини, але з більшою увагою до розвитку інтелектуальних та творчих здібностей дітей. Французькі дошкільні заклади пропонують різноманітні освітні програми, які включають мистецтво, музику, фізичну освіту та інші предмети.

В Італії широко впроваджується підхід Реджіо Емілія. Цей підхід передбачає, що діти є активними учасниками свого навчання. Гра використовується як засіб дослідження та вираження думок і почуттів. Оточення створюється таким чином, щоб заохочувати експерименти та творчість.

Українські підходи до організації гри в дошкільній освіті відрізняються від європейських. Заклади дошкільної освіти в Україні часто орієнтовані на традиційні методи навчання, які передбачають підготовку дітей до школи та подальшого навчання. Українські підходи також акцентують увагу

на розвитку інтелектуальних здібностей дітей через навчання та виконання завдань.

Українські ЗДО також часто обмежені відсутністю ресурсів, що перешкоджає реалізації інноваційних підходів та методів роботи з дітьми. Крім того, українські підходи до організації гри в дошкільній освіті часто регулюються державними стандартами та вимогами, які встановлюють певні рамки для організації навчального процесу.

Європейська система дошкільної освіти базується на принципах вільного виховання та особистісно-орієнтованого підходу. Основними характеристиками європейського підходу до організації ігрової діяльності є:

1. Філософія вільної гри: визнання гри як природного способу пізнання світу; пріоритет самостійної активності дитини; повага до індивідуального темпу розвитку; створення розвивального середовища замість прямого навчання.

2. Педагогічні системи: методика М. Монтесорі з її принципом «допоможи мені це зробити самому»; Вальдорфська педагогіка з акцентом на творчій грі; підхід Реджіо Емілія, що розглядає дитину як дослідника; педагогіка Ф. Фребеля з концепцією «дарів» для гри.

3. Організація простору: зонування приміщення за інтересами дітей; доступність різноманітних матеріалів; гнучкість у використанні простору; інтеграція внутрішнього та зовнішнього середовища.

4. Роль педагога: спостереження за дітьми; підтримка дитячих ініціатив; створення умов для самостійного дослідження; документування дитячого розвитку.

Українська система дошкільної освіти має власні багаті традиції організації ігрової діяльності, які формувалися протягом багатьох років:

1. Теоретичні засади: концепція суспільного дошкільного виховання; інтеграція народної педагогіки; систематичний підхід до розвитку дитини; зв'язок гри з навчальною діяльністю.

2. Методичні особливості: класифікація ігор за видами діяльності; чітка структура організації ігрової діяльності; поєднання індивідуальних та групових форм роботи; використання традиційних народних ігор.

3. Освітні цілі: формування готовності до школи; розвиток пізнавальних процесів, соціалізація дитини; морально-етичне виховання.

4. Педагогічне керівництво: планування ігрової діяльності; методичний супровід; оцінка результатів; взаємодія з батьками.

Порівняльний аналіз підходів надає змогу виділити спільні та відмінні риси.

Спільні риси:

– Визнання гри як провідної діяльності дошкільного віку.

– Орієнтація на всебічний розвиток дитини.

- Врахування вікових особливостей дітей.
 - Значення предметно-ігрового середовища.
- Відмінні риси:
- Ступінь регламентації ігрової діяльності.
 - Роль педагога в організації гри.
 - Підходи до створення розвивального середовища.

- Співвідношення вільної та організованої гри.

У рамках дослідження було проведено опитування серед педагогів закладів дошкільної освіти Запорізького регіону з метою виявлення особливостей та відмінностей між українськими та європейськими підходами до організації гри в дошкільній освіті в Україні та європейських країнах, а також визначення перспектив впровадження європейського досвіду в українських закладах дошкільної освіти. В опитуванні взяли участь 91 педагогічний працівник ЗДО.

Аналіз отриманих даних дозволив виявити кілька ключових аспектів:

1. Ступінь керівництва педагога: більшість респондентів зазначили, що в українській практиці гра є більш керованою з боку педагога. Педагоги часто виступають ініціаторами ігор, встановлюють правила та контролюють процес. Навпаки, у європейських підходах перевага надається вільній грі, де дітям надається більше

самостійності та свободи вибору. Педагог виступає спостерігачем або помічником, мінімально втручаючись у гру (рис. 1).

2. Структура та правила гри: у відповідях підкреслювалося, що українські підходи характеризуються більшою структурованістю та наявністю чітких правил. Це пов'язано з акцентом на дидактичних іграх, які мають конкретну освітню мету. Європейські ж методики дозволяють дітям вільно експериментувати, сприяючи розвитку креативності та самостійності (рис. 2).

3. Матеріально-технічне забезпечення: деякі педагоги відзначили, що європейські дошкільні заклади мають краще матеріально-технічне забезпечення, що дозволяє дітям використовувати різноманітні матеріали та ресурси у грі. В Україні ж існують обмеження через недостатнє фінансування та велику кількість дітей у групах, що ускладнює індивідуальний підхід.

4. Обізнаність з європейськими підходами. За результатами опитування: 22.8% респондентів добре знайомі з європейськими підходами, 63% мають загальне уявлення, 12% майже не знайомі, решта не знайомі з європейськими підходами (рис. 3).

4. Інтеграція сучасних методик: у респондентів обмежені знання про європейські методики.

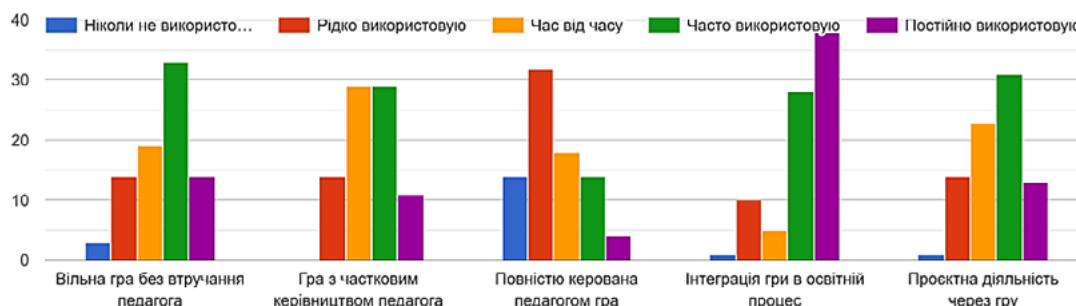

Рис. 1. Частота використання педагогами різних підходів до організації гри

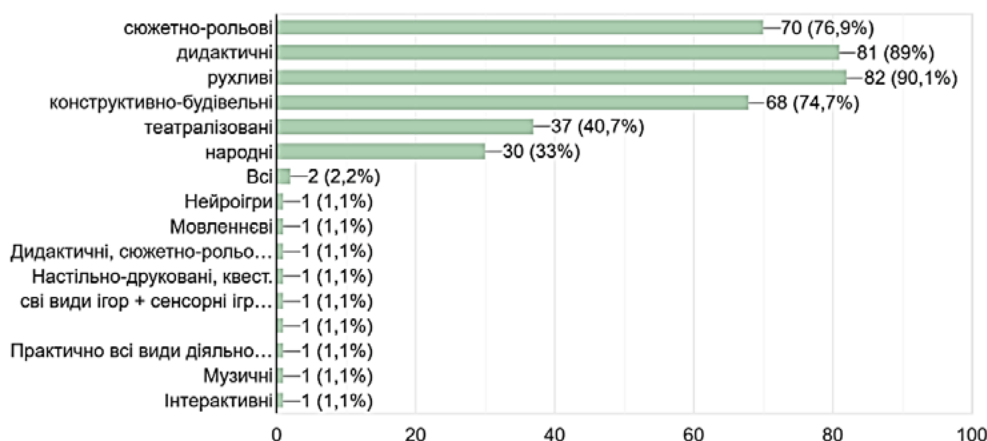

Рис. 2. Види ігор, які найчастіше використовують педагоги

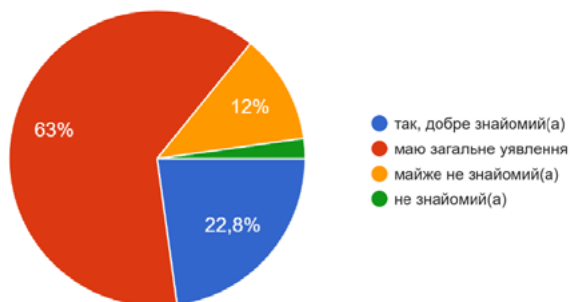

Рис. 3. Обізнаність педагогічних працівників щодо європейських підходів до організації ігрової діяльності

Більша частина опитуваних згадують лише про методики Монтесорі та Вальдорфську педагогіку, які акцентують на індивідуалізації навчання та розвитку дитини шляхом вільної гри та дослідження. Проте, ці методики поки що не є широко розповсюдженими в українських закладах.

5. Підхід до дисципліни та поведінки: відзначалося, що в українській практиці більше уваги приділяється дисципліні та керуванню поведінкою дітей під час гри. Європейські підходи більш гнучкі, дозволяючи дітям виражати себе, проявляти ініціативу та самостійність.

6. Ментальні та культурні відмінності: деякі педагоги вказували на ментальні відмінності та прагнення до контролю з боку дорослих в українському суспільстві. Це впливає на організацію гри, роблячи її більш керованою та менш спонтанною порівняно з європейськими підходами.

7. Труднощі та перешкоди. Серед основних труднощів в організації гри в українських закладах було названо:

- Велика кількість дітей у групах, що ускладнює індивідуальний підхід та надання свободи кожній дитині.

- Недостатнє матеріальне забезпечення, що обмежує можливості використання різноманітних ігрових матеріалів та ресурсів.

- Брак часу через насиченість програм та необхідність виконання планових завдань.

8. Пропозиції педагогів: педагоги висловили бажання впроваджувати більш сучасні європейські методики, що передбачають вільну гру та розвиток самостійності у дітей. Вони відзначили необхідність:

- Вдосконалення матеріально-технічної бази дошкільних закладів.

- Зменшення кількості дітей у групах для забезпечення індивідуального підходу.

- Підвищення кваліфікації педагогів щодо сучасних європейських підходів в освіті.

- Інтеграції інноваційних технологій та методик в освітній процес.

Опитування виявило суттєві відмінності між українськими та європейськими підходами до організації гри в дошкільній освіті. Український

підхід характеризується більшою структурованістю та контролем, тоді як європейські методики ставлять в центр уваги вільну гру, самостійність та індивідуальні потреби дитини. Для підвищення ефективності дошкільної освіти в Україні педагоги вважають за необхідне переймати позитивний досвід європейських колег, адаптуючи його до національних особливостей та можливостей.

Висновки і пропозиції. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Європейські та українські підходи до організації ігрової діяльності мають як спільні, так і відмінні риси, що зумовлені історичними та культурними особливостями розвитку освітніх систем.

2. Ефективна інтеграція європейського досвіду в українську систему дошкільної освіти можлива за умови збалансованого підходу, що враховує національні традиції та сучасні освітні тенденції.

3. Успішна модернізація системи організації ігрової діяльності потребує комплексного підходу, що включає організаційно-методичні, професійно-педагогічні та матеріально-технічні аспекти.

Перспективи подальших досліджень, на нашу думку, полягають у: розробці методичного забезпечення інтеграції європейських підходів; дослідженні ефективності різних моделей організації ігрової діяльності; вивченні впливу трансформованого ігрового середовища на розвиток дітей; розробці програм підвищення кваліфікації педагогів з питань організації вільної гри.

Список використаної літератури:

1. Анісімова О., Ковальчук А. Педагогічні погляди Ф. Фребеля у практиці роботи сучасного дитсадка. *Дошкільне виховання*. 2017. № 9. С. 22–25.
2. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтесорі: теорія і технологія. Київ : Видавничий дім «Слово», 2006. 304 с.
3. Ігрова діяльність дошкільника: молодший дошкільний вік / Піроженко Т. О. та ін. Київ : Генеза, 2016. 88 с.
4. Освітнє середовище закладу дошкільної освіти: технології проектування : навч.-метод. посібник / О. Д. Рейпольська, І. М. Гудим, Л. І. Зайцева, І. В. Луценко, В. О. Луценко, Г. Г. Цветкова ; за ред. О. Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 222 с.
5. Кудикіна Н. В. Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності дітей. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної і початкової освіти. Навчально-методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. С. 11–25.
6. Сучасна дошкільна освіта: європейський досвід розвитку / Л. В. Козак. *Освітологічний дискурс*. 2017. № 3-4. С. 235–251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/osdys_2017_3-4_21

7. Про затвердження Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 р. № 33. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
8. Gray P. Free to Learn: Why Unleashing the Instinct to Play Will Make Our Children Happier, More Self-Reliant, and Better Students for Life. New York : Basic Books, 2013. 273 p.
9. Smith P. K. Children and Play: Understanding Children's Worlds. Oxford : Wiley-Blackwell, 2009. 272 p.
10. Bruce T. Learning through play: Babies, toddlers and the Foundation Stage. Abingdon, Oxon : Hodder and Stoughton, 2001. 136 p.

Ostapenko V. European and Ukrainian Approaches to Organizing Play in Preschool Education

The article provides a comparative analysis of European and Ukrainian approaches to organizing play activities in the preschool education system. It examines the theoretical and methodological foundations of play as the leading activity for preschool-aged children. The study highlights the specific features of implementing play-based methodologies in European countries, including the principles of free play, the creation of a developmental environment, and the educator's role as a facilitator. It also analyzes traditional Ukrainian approaches to organizing play activities and contemporary trends in their transformation under the influence of European experience.

The study is based on a comprehensive analysis of scientific literature, regulatory documents, and practical experience in organizing play activities in preschool institutions in Ukraine and EU countries. The methodological framework of the research includes systemic, personality-oriented, and activity-based approaches. Methods employed include theoretical analysis, comparison, generalization, as well as empirical methods such as observation, educator surveys, expert interviews, and analysis of pedagogical documentation.

The study revealed key characteristics of the European approach to organizing play: prioritizing independent child activity, minimal adult intervention in the play process, and the creation of a stimulating environment that nurtures children's curiosity and initiative. It was established that the Ukrainian preschool education system is characterized by a more structured approach to organizing play activities, with clearly defined educational and developmental objectives and an active role of the educator.

The common and distinctive features in approaches to organizing play were outlined, particularly in terms of planning play activities, assessing their effectiveness, engaging with parents, and creating a material-play environment. Prospective directions for integrating progressive European practices into the Ukrainian preschool education system were identified, considering national characteristics and educational traditions.

Practical recommendations were presented to optimize play activities in Ukrainian preschool institutions based on a synthesis of domestic and European experiences. A model for the gradual transformation of approaches to organizing play was proposed, which includes: increasing time for free play, rethinking the educator's role, enriching the play environment, introducing innovative forms of play organization, and strengthening partnerships with parents.

The research materials can be used to modernize preschool education programs, develop methodological recommendations for educators, organize professional development courses, and improve the training system for future preschool teachers.

Key words: preschool education, play activities, European experience, play organization, developmental environment, free play, pedagogical support, child initiative, educational traditions, education modernization.